

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

УДК 342.7:445.67

М. Кропивницька,

заступник директора Департаменту – начальник відділу
Міністерства соціальної політики України, аспірант
Національної академії державного управління при Президенті України

ПРИРОДА РАНЬОГО ВТРУЧАННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ ТА ЗАКОНОДАВСТВА

Із кожним днем кількість факторів, які негативно впливають на стан здоров'я людей, зростає. Найбільше схильні потрапляти в групу ризику діти, особливо в умовах незадовільної якості та рівня надання медичних, реабілітаційних і соціальних послуг. Водночас у міжнародній практиці, а з недавнього і в національній, особливо розвинуто набуває раннє втручання, яке є технологією профілактики інвалідизації дитини за рахунок професійної підтримки його сильних сторін і задоволення його потреб, інтеграції та адаптації до життя в сім'ї, в середовищі однолітків і в суспільстві загалом. Однак для України це явище є досить новим, а отже, потребує аналізу й дослідження не лише на практичному, а й на науковому рівні.

Суспільна значущість окреслених питань та їх неврегульованість на законодавчому рівні зумовила достатньо високий рівень інтересу до них у наукових колах. Окремих аспектів проблеми раннього втручання торкалися вітчизняні науковці Н. Ашиток, Б. Буховець, Н. Міхановська, Т. Міщук, Г. Кукуруза, А. Кравцова, І. Пасічник, О. Савченко, Ю. Швалб та ін. [1, 2, 6, 7, 8, 9, 10]. Також значну увагу цим питанням у своїх роботах приділяли закордонні дослідники раннього втручання, у тому числі С. Барет, Д. Боавіда, М. Гуральнік, С. Меісілс, А. Серано, Д. Хекман,

Д. Шонкоф [20, 21, 22, 23]. Питання охорони дитинства, проблеми інвалідизації дітей займають чільне місце в галузі науки державного управління. Зокрема, ці проблеми досліджували Л. Кривачук, М. Білинська, Я. Радиш та ін. [3, 5]. Однак усупереч певному науковому інтересу до проблематики раннього втручання не втрачає своєї актуальності потреба в комплексному дослідженні змісту раннього втручання у вітчизняній системі реабілітації та надання соціальних послуг дітям, у тому числі з інвалідністю. Крім того, необхідно забезпечити єдині підходи та методики раннього втручання щодо дітей, які мають ризик розвитку інвалідності та дітей з інвалідністю у ранньому віці.

У контексті зазначеного, метою статті є дослідження теоретичного змісту раннього втручання та його законодавчого підґрунтя для вироблення практичних рекомендацій для сфери реалізації раннього втручання в Україні.

В Україні при загальній чисельності постійного населення в 42 760 000 осіб станом на 1 січня 2016 р. чисельність осіб з інвалідністю становила 2 614 061 особу, або 6% від загальної чисельності українського населення. В їх структурі питома вага осіб, які мають І групу інвалідності, становила 9,6% (250 299 осіб), II групу – 35,1% (918 966 осіб),

III групу – 49,4% (1 291 249 осіб), дітей з інвалідністю – 5,9% (153 547 осіб) від загальної чисельності осіб з інвалідністю [18, с. 65]. При цьому, за розрахунками Європейської академії дитячої інвалідності, в Україні близько 1 млн дітей потребуватимуть постійно медико-педагогічного супроводу.

Зазначені цифри красномовно свідчать про потребу у вирішенні питання запобігання процесу інвалідизації українського населення. Одним із засобів такого запобігання є раннє втручання, яке широко популяризується за кордоном і поступово набуває темпів розвитку в Україні.

Говорячи про національну практику, слід зазначити, що відповідний процес розпочато понад 15 років тому. Зокрема, в 2000 році постановою Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2000 р. № 1545 було схвалено Концепцію ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів [15]. На її виконання реабілітаційними установами розпочато процес впровадження різних методик і методів ранньої реабілітації дітей з інвалідністю.

Згодом ранню реабілітацію дітей з інвалідністю було визнано статтею 34 Закону України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» [14].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 948-р «Деякі питання реалізації пілотного проекту «Створення системи надання послуг раннього втручання» для забезпечення розвитку дитини, збереження її здоров'я та життя» [4] передбачено здійснити реалізацію однопілотного пілотного проекту у Закарпатській, Львівській, Одеській та Харківській областях, а також затверджено план заходів з його реалізації в 2017–2020 роках.

Далі спробуємо визначитися зі змістом поняття «раннє втручання».

У 90-х роках минулого століття в багатьох країнах світу виникла нова система надання допомоги дітям із перших років життя та їх сім'ям, яка отримала назву «early intervention», або в

загальноприйнятому перекладі українською мовою – раннє втручання.

Слово «intervention» у перекладі з англійської мови має три значення: втручання, посередництво і співучасть. При цьому в українській мові поняття «втручання» тлумачиться як діяльне, активне ставлення до чого-небудь, а «посередництво» та «співучасть» означають бути близьким до чогось або до когось [16].

У технології раннього втручання перше поняття – втручання – позначає організаційну складову процесу, пов'язану зі створенням самої системи взаємодії організації з дитиною та її сім'єю. Друге ж поняття, а саме – співучасть, пов'язано з внутрішньою складовою процесу, з реалізацією взаємодії фахівців організації з дитиною та її сім'єю. Обидва поняття двоєдині: якщо перше означає організаційне, нормативне, науково-методичне та матеріально-технічне забезпечення технології раннього втручання, то друге – кваліфікаційну, кадрову й морально-етичну складову своєчасної допомоги дитині та його родині.

Слід зазначити, що на сьогодні існують різні визначення поняття «раннє втручання».

Один з провідних фахівців в області раннього втручання М. Гуральник, описуючи основні аспекти раннього втручання, підкреслює важливість взаємодії між батьком і дитиною, значимість щоденного досвіду, який дитина отримує у своїй родині, а також надання допомоги батькам з метою забезпечення здоров'я та безпеки дитини. Автор вважає, що раннє втручання – це система, створена для підтримки сімейних моделей взаємодії, які найкращим чином сприяють дитячому розвитку [21].

За змістом інших джерел, раннє втручання є системою міждисциплінарної сімейно-центрованої допомоги дітям та сім'ям, що їх виховують [17; 19; 22].

Ураховуючи наведені дефініції досліджуваного поняття, вважаємо, що однією з основних цілей раннього втручання є створення умов для задоволен-

ня особливих потреб розвитку дітей в дитячому і ранньому віці так, щоб на наступному етапі розвитку вони могли успішно соціалізуватися.

При цьому система раннього втручання має дві цілі, а саме:

- якомога раніше виявити порушення в розвитку немовляти або дитини раннього віку та допомогти батькам створити оптимальні умови для його розвитку і навчання в умовах сім'ї та суспільства. Із зазначеного вбачається, що заходи з раннього втручання мають два вектори: дитина та її батьки;

- не допустити розлучення дитини з її сім'єю, що є особливо актуальним для України в умовах політики деінституалізації.

Програми раннього втручання включають у себе весь процес, починаючи з виявлення проблем у розвитку дитини, проведення міждисциплінарної оцінки, проведення програм терапії та підтримки і закінчуючи процесом переходу дитини в дошкільну (або іншу) установу.

У контексті зазначеного погоджуємося з Г.В. Кукурузою, яка стверджує, що системний підхід, який становить методологічну основу раннього втручання, забезпечує цілісний погляд на розвиток дитини з порушенням та розглядає можливості та потенціал розвитку дитини в контексті сімейних та більш широких соціальних відносин [7, с. 184].

Більше того, недосконалість діючої системи державного управління у сфері попередження дитячої інвалідності породжує нагальну потребу в забезпеченні розвитку ефективних і результативних заходів раннього втручання на теренах нашої держави. Проте на сьогодні в Україні залишається проблемним питання єдиних підходів та методик раннього втручання (реабілітації) дітей, які мають ризик розвитку інвалідності та дітей з інвалідністю у ранньому віці.

У цьому контексті вважаємо, що раннє втручання повинно включати широкі скоординовані міждисциплінарні зусилля в різних секторах та стати

частиною створеної та такої, що постійно модернізується, єдиної комплексної міжвідомчої системи раннього виявлення, реабілітації та соціальної адаптації дітей в Україні.

Слід також зазначити, що наявність програм раннього втручання дозволяє зекономити значні кошти. Зокрема, особи з інвалідністю наділені правами щодо надання: автомобілів; технічних та інших засобів реабілітації (крісел колісних, палиць, милиць тощо); лікарських засобів на безоплатних або пільгових умовах; виробів медичного призначення (слухових апаратів, сечоприймачів та калоприймачів тощо); санаторно-курортного лікування; освіти; зайнятості; встановлення квартирного телефону; оплати послуг електрозв'язку; пільгового проїзду; поліпшення житлових умов тощо.

При цьому дослідження показують, що державні кошти, вкладені на початку життя дітей з особливими потребами, призводять до зменшення компенсацій з державних витрат. Зокрема, раннє втручання дозволяє заощадити кошти, які були б витрачені на лікування, спеціалізовані навчальні програми і додаткові послуги, а також збільшити продуктивність дорослого населення. При цьому, згідно з підрахунками Barrett, у Сполучених Штатах Америки подібна економія становить від \$ 30 000 до \$ 100 000 на одну дитину і до \$ 48,3 млрд на національному рівні. Крім того, дослідницька робота виявила, що відбувається повернення у суспільство від \$ 1,8 до більш, ніж \$ 17 на кожен долар, укладений у програму допомоги та освіти у ранньому віці [20; 21].

Отже, створення умов для убезпечення людей від інвалідності в дитячому віці дозволить у майбутньому не витрачати бюджетні кошти на забезпечення осіб з інвалідністю гарантованими законодавством пільгами.

Розробити власну модель раннього втручання в Україні дозволить подальше активне вивчення провідного європейського та світового досвіду, а також

співпраця з державними та недержавними структурами європейських країн.

Прикладами такої діяльності в нашій державі є залучення в 2014 році Міністерством соціальної політики міжнародної технічної допомоги за темою: «Підтримка органів влади України в розробці законодавчих та адміністративних засад для запровадження системи раннього втручання та реабілітації дітей з інвалідністю та дітей, які мають ризик отримання інвалідності» відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації роботи з підготовки та реалізації проекту TWINNING в Україні» [12].

Нинішній етап розвитку нашого суспільства зі соціальною спрямованістю реформ потребує запровадження нових прогресивних наукових підходів і найбільш ефективної та оптимальної системи раннього втручання без відриву від сім'ї (залучення батьків, інших членів сім'ї дитини до участі в процесі). Таке запровадження повинне передбачати обов'язкове посилення соціального блоку (зокрема соціальні виплати, безкоштовні медикаменти для деяких категорій громадян, деякі види соціальних послуг тощо) у сфері раннього втручання та координування його з медичним і освітнім блоками, визначення з планом дій щодо розвитку раннього втручання в Україні, шляхами та механізмами міжвідомчої взаємодії у впровадженні, функціонуванні та фінансуванні системи послуг раннього втручання в Україні тощо.

Ці заходи вкрай актуальні, у тому числі з огляду на те, що підґрунтя для розвитку системи раннього втручання в нашій державі вже добре підготовлено, адже існує розгалужена система установ, в яких дитина та її родина може отримати різні види послуг. Для прикладу, Типовим положенням про центр соціальної реабілітації дітей з інвалідністю [13] з метою здійснення ранньої реабілітації дітей з інвалідністю у структурі таких центрів передбачено відділення «Матері та дитини». Вод-

ночас постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання інвалідам, дітям-інвалідам і дітям віком до двох років, які належать до групи ризику щодо отримання інвалідності, реабілітаційних послуг» [11] передбачено механізм направлення та зарахування до реабілітаційних установ не лише осіб, яким встановлено інвалідність, але і дітей віком до двох років (включно), які належать до групи ризику щодо отримання інвалідності.

Отже, у статті досліджено зміст поняття раннього втручання та існуюче законодавче підґрунтя щодо запровадження раннього втручання в Україні. Проведений аналіз дозволяє зробити висновок стосовно того, що в Україні є всі передумови для запровадження ефективної та результативної системи раннього втручання, що, окрім іншого, дасть можливість зекономити бюджетні кошти на таких заходах, як соціальні виплати, безкоштовні медикаменти для деяких категорій громадян, деякі види соціальних послуг, створення спеціальних робочих місць для осіб з інвалідністю тощо. Надані практичні пропозиції щодо удосконалення законодавчої бази України у сфері раннього втручання з метою розвитку системи відповідних соціальних послуг. Водночас вирішення цієї проблеми потребує пильного контролю з боку відповідних органів державної влади, громадських організацій, експертів та подальшого вивчення цих проблем в наукових колах.

Ключові слова: здоров'я, інвалідність, медична послуга, раннє втручання, реабілітація, соціальна послуга.

У статті проаналізовано зміст поняття «раннє втручання». Досліджено національну законодавчу базу, якою регламентуються правовідносини в цій сфері. Сформульовано низку пропозицій стосовно перспектив створення, розвитку та функціонування єдиної комплексної міжвідомчої системи раннього втручання для дітей в Україні.

В статті проаналізовано со-
держання поняття «раннє вме-
шательство». Исследована національ-
ная законодавельная база, которой
регламентируются правоотноше-
ния в этой сфере. Сформулирован
ряд предложений относительно пер-
спектив создания, развития и функ-
ционирования единой комплексной
межведомственной системы ран-
него вмешательства для детей в
Украине.

In the article the maintenance of
concept «early interference» was an-
alyzed. The national legislative base
which regulated legal relations in this
sphere was investigated. The row of
suggestions in relation to the prospects
of creation, development and function-
ing of the unique complex interdepart-
mental system of early interference for
children in Ukraine have been formu-
lated.

Література

1. Ашиток Н. Проблеми інклюзивної освіти в Україні / Н. Ашиток // Людинознавчі студії. Педагогіка. – 2015. – Вип. 1(33). – С. 4-11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lstud_2015_1\(33\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lstud_2015_1(33)_3)
2. Буховець Б.О. Ефективність проведення корекційних розвиваючих занять методом Бобат для дітей дошкільного віку з ураженням ЦНС із урахуванням гендерних особливостей / Б.О. Буховець // Наука і освіта. – 2016. – № 4. – С. 47-54. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2016_4_10
3. Державне управління охороною здоров'я в Україні: генеза і перспективи розвитку / за заг. ред. М.М. Білинської, Я.Ф. Радиша. – К. : НАДУ, 2013. – 424 с.
4. Деякі питання реалізації пілотного проекту «Створення системи надання послуг раннього втручання» для забезпечення розвитку дитини, збереження її здоров'я та життя : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 948-р // Урядовий кур'єр. – 2017. – № 4.
5. Кривачук Л.Ф. Державна політика у сфері охорони дитинства в Україні: формування та реалізація : [монографія] / Л.Ф. Кривачук. – Л. : ЛДФА, 2012. – 480 с.
6. Кукуруза Г.В. Модель послуг ранньої реабілітації та інтеграції дітей з особливими потребами // Як організувати інноваційні соціальні послуги для дітей з особливими потребами. Моделі та документи. Рання інтеграція та інклюзивне навчання / Авт. кол. : О.О. Савченко, Г.В. Кукуруза, Ю.М. Швалб та ін.; упоряд. Л.Л. Сідельнік. – К.: ТОВ «ЛДЛ». – 2007. – С. 96-116.
7. Кукуруза Г.В. Ефективність програм раннього втручання для дітей з порушенням психічного розвитку / Г.В. Кукуруза // Вісник Харківського національного університету. – 2013. – № 1046. – С. 184-186.
8. Міхановська Н.Г. Процедура оцінки розвитку дітей раннього віку в системі раннього втручання: методичні рекомендації (Узгоджено АМН України та МОЗ України) / Н.Г. Міхановська, Г.В. Кукуруза, А.М. Кравцова та ін. – Харків, 2005. – 29 с.
9. Міщук Т. Чи буде в Україні надаватися послуга «раннє втручання»? // HeyroNews. – 2011. – №5/3, вересень.
10. Пасічник І.П. Міждисциплінарна сімейно-центрована програма раннього втручання на етапі первинної медико-санітарної допомоги дітям / І.П. Пасічник, Г.В. Кукуруза // Перинатологія і педіатрія. – 2013. – № 4(56). – С. 105-107.
11. Про затвердження Порядку надання інвалідам, дітям-інвалідам і дітям віком до двох років, які належать до групи ризику щодо отримання інвалідності, реабілітаційних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 31.01.2007 р. № 80 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 8. – Ст. 292.
12. Про затвердження Порядку організації роботи з підготовки та реалізації проекту TWINNING в Україні : Постанова Кабінету Міністрів України (Втратив чинність) // Офіційний вісник України. – 2007. – № 10. – Ст. 361.
13. Про затвердження Типового положення про центр соціальної реабілітації дітей-інвалідів : Наказ Міністерства соціальної політики України від 15 серпня 2013 р. № 505 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 70. – Ст. 2592.
14. Про реабілітацію інвалідів в Україні : Закон України від 6 жовтня 2005 р. № 2961-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 2-3. – Ст. 36.
15. Про схвалення Концепції ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів :

Постанова Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2000 р. № 1545 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 42. – Ст. 1785.

16. Словник української мови: в 11 т. – 1970. – Том 1. – С. 777. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/p/1/777/1>

17. Служба раннього втручання: метод. рекомендації для практичної роботи з дітьми в службі ранньої допомоги / Л.В. Блохіна та ін. – М. : Нац. фонд захисту дітей від жорстокого поводження, 2007. – 200 с.

18. Соціальний захист населення України. Статистичний збірник // Державна служба статистики України. – К., 2016. – 124 с.

19. Старшинова А.В. Раннє втручання в реабілітації дітей з тяжкими порушеннями здоров'я / А.В. Старшинова // Психолого-соціальна робота в

сучасному суспільстві: проблеми та рішення : матеріали міжнарод. науково-практич. конф. СПб, 22-23 апр. 2010 г. – СПб : СПб-ГІПСР, 2010. – С. 539–542.

20. Barrett S.W. Economics of early childhood intervention. In Shonkoff, J.P. & Meisels, S.J., Editors, Handbook of Early Childhood Intervention, Second Edition. – Cambridge, United Kingdom : Cambridge University Press.

21. Guralnick, M.J. (2001). A developmental systems model for early intervention. *Infants and Young Children*, 14(2), 1–18.

22. Handbook of Early Childhood Intervention [Text] 2nd / ed Jack

P. Shonkoff, Samuel J. Meisels. – Cambridge University Press, 2000. – 734 p.

23. Heckman J. Skill Formation and the Economics of Investing in Disadvantaged Children. – № 312 (5782), 1900-02.

